

Rudolf Steiner - Opvoeding van het kind

Steiner is bij velen bekend als de oprichter van de zogenaamde '[vrije scholen](#)' (of meer specifiek 'Waldorf scholen') en bekend vanwege zijn [antroposofie](#). Hieronder staat Steiners filosofie, zijn theorie, zijn leer besproken. Het geeft een samenvatting van zijn denken, maar betoogt daarbij ook dat we Steiners theoretische overdenkingen, als we het niet rechtstreeks verwerpen, dan in ieder geval niet nodig hebben. Het onderwijs, ook het vrije onderwijs, kan (en is beter af) zonder.

Het daarvoor met name besproken boek is misschien wel het meest toegankelijke en simpele weergave van Steiners ideeën over opvoeding en onderwijs. Het is een door hemzelf gemaakt uitwerking van voordrachten die hij in 1906 en 1907 heeft gegeven wat is uitgebracht als 'de opvoeding van het kind'. Op zichzelf beschouwd heeft dit boekje een groot deel van de problemen niet waar Steiners denken in andere boeken mee kampt. Grotere perspectieven richting theosofie en de filosofische beïnvloeding door Fichte en Nietzsche komen niet aan bod en de stijl is toegankelijk te noemen ten opzichte van zijn, in [Roszaks](#) woorden, 'compacte, obscure stijl, een merkwaardig mengsel van Teutoons systeemdenken en Duitse romantische Schwärmerei.' Het is zeer de vraag of de gemiddelde lezers op een dergelijke stijl en bovennatuurlijke machten zit te wachten. Wel blijft desondanks belangrijk om bij het lezen te beseffen dat dit soort mengsels en grootsheid wel degelijk bij het denken van Steiner hoort, evenals overigsz Steiners bekende controversiele [racistische uitlatingen](#). Kortom, dit boekje toont ons een toch vrij toegankelijke versie van Steiner. Maar dan alsnog.

Steiner streeft naar een totale bewustwording. Een totaal begrijpen en alomvattend verstaan. En dat vrij extreme ideaal is waanzinnig. Die totaliteit betekent én wetenschap én spiritualiteit, én natuur én religie én ego én persoonlijke ontwikkeling en nog een hele hoop meer en gooit dus alles op een grote hoop. Het is tegen eenzijdigheid van het denken, tegen eenzijdige (strikt wetenschappelijke, of juist alledaagse, of enkel spirituele) inzichten en conclusies. Tegen '[lege woorden, traditionele menselijke verhoudingen en routinematig handelen](#)' zoals hij schreef aan de jeugdigen met 'spirituele honger'. We moeten dit alles in een meer algeheel perspectief proberen te

vatten, inclusief alles waar we normaal helemaal niet over nadenken, wat we niet denken te kunnen weten, de verbanden die we negeren, en ga zo maar door. Steiners wil alomvattend zijn, echt álles in zijn denken vertegenwoordigen. Het gevaarlijke eraan is dat het al het denken dat er niet bij aansluit per definitie minderwaardig acht. Alle vragen over opvoeding en onderwijs komen voort uit de te eenzijdige benadering en zijn dus uiteindelijk overbodig: als je het geheel beschouwd dan zijn er geen vragen meer. Als je een omvattend beeld zou hebben van de mens als hij opgroeit, in ál zijn facetten, dan is het ook meteen compleet helder wat de opvoeder of onderwijzer heeft te doen. Al die indrukken die kinderen op de normale school opdoen zijn heel oppervlakkig en verstandelijk maar ook interpretaties van zijn boeken die dit aspect benadrukken, daar heeft hij niets mee, het moet altijd breder, dieper, meer gevoeld, mooier, rijker. Maar een streven naar een alomvattend weten of kennen doet als je niet uitkijkt toch altijd wat maniakaal aan. Alles weten of begrijpen en geen vragen meer hebben: het valt te betwijfelen of dat mogelijk, maar vooral ook of het nastrevenswaardig is. Moeten we dat wel willen?

Jawel, er lijkt een hoop voor te zeggen dat we buiten ons normale bewustzijn en de ogenschijnlijk heldere werkelijkheid om ons heen nog wel wat verder zouden mogen proberen te kijken. Het iets verder kijken dan je eigen neus lang is, kan je waarschijnlijk ook wel volhouden voor je eigen denken en zintuigelijke waarneming. En Steiner wilde toch ook echt vooral opgewekte gezichten, natuurlijke liefde, warmte, vorming in de meest algemene en diepe of ware zin van het woord en dat is een veel serieuzere zaak. Steiner heeft het over grondbeginselen, werkelijkheid van het leven, tact, maatregelen en zielekrachten, innerlijk leven, oordelen en aanvoelen. Maar Steiner trekt het in een wel heel specifieke richting: *'De overtuiging van Steiner dat de volkomen volwassen psyche een bewustzijn moet tonen voor alle onderliggende niveaus en voor alle hogere, vormt een boeiend ideaal voor de persoonlijke groei: het fysieke lichaam tot op het merg te kennen en tegelijkertijd ook (tenminste potentieel) vertrouwd te zijn met de hoogten van de geest.'* Roszak kent hem terecht een plek toe tussen alle experimenten die gedaan zijn om te komen tot culturele en spirituele intelligentie en vernieuwing, oftewel *'de vorming van gezonde gemeenschappen met behulp van de menselijke resten van zieltogende instellingen'*. Hij zet het tussen het droomonderzoek, tovenarij en sjamanisme, Uri Geller, synergetica, ESP, UFO cultussen, Ridderromantiek, Kirliaanse fotografie en nog veel meer. Het is terecht als je de gedachtenkronkels van Steiner omtrent dit 'geesteswetenschappelijk onderzoek' (lees: antroposofie) iets verder volgt, wat gaat over 'levenslichaam' of 'etherlichaam', het eivormige en voor u waarschijnlijk onzichtbare 'astrale lichaam' welk zich uitbreidt 'aan alle zijden ... als een weefsel van lichtgevende beelden.' Juist dit astrale lichaam, daar houdt leren mee verband: een verandering in temperament, karakter of geheugen (beter of slechter geworden). En als we nog verder opklimmen (wat betreft de geleidingen van de menselijke natuur) komen we bij het 'ik', de vierde trap: de 'kroon van de aardse schepping'. Hier zit de echte geestelijke ontwikkeling, de bewuste individuele hervorming van alles wat je bent en doet, zelfs tot en met fysieke omwerkingen aan toe. Het is dus een bijzonder soort bewustzijn, ook lichamelijk in al zijn facetten en ook spiritueel. We moeten het allemaal niet te rationeel benaderen maar op basis van gemeenschappen verder vormgeven en bewustworden. Roszak geeft Steiner daarmee een aardige context. En [een fragment uit de NRC](#) laat zien hoe Steiner de scholing of ontwikkeling van de mens zich verder voorstelt: "*Volgens Steiner is de mens*

een individueel, geestelijk wezen, dat - in tegenstelling tot planten en dieren - beschikt over een 'ik', dat streeft naar geestelijke vervolmaking. Door de zondeval is de mens in zichzelf verdeeld geraakt en proberen twee boze, destructieve machten de geestelijke ontwikkeling van de mens af te remmen: Lucifer en Ahriman. De luciferische machten verleiden de mens tot illusoire denkbeelden, de ahrimanische machten kluisteren de mens vast aan de materiële aspecten van het bestaan. Maar er is ook hoop. Volgens Steiner zijn er sinds de komst van Christus ook 'christus-krachten' werkzaam: zij bieden de mensheid nieuwe 'ontwikkelingsmogelijkheden', waardoor er weer een nieuwe harmonie op aarde kan ontstaan. In dit verband spelen begrippen als karma en reïncarnatie een cruciale rol in de antroposofie. Onder karma wordt verstaan het resultaat van alle handelingen die de mens tijdens zijn aardse bestaan heeft verricht. Door 'scholing' in de 'geesteswetenschap' - die pretentie heeft de antroposofie - kan de mens zich bewust worden van zijn vorige levens. Hij kan 'schouwen' in de wereld van geestelijke wezens als engelen, demonen, kabouters en trollen, die voor de gewone mens niet waarneembaar zijn, maar die wel invloed uitoefenen op zijn individuele levenlot. Op die manier kan de mens ook te weten komen welke ontwikkeling hij later nog heeft te gaan." De opvoeder is 'op deze vier delen van de menselijk natuur gericht. Wil men dus op de juiste wijze opvoeden, dan moet men deze delen naar hun aard en wezen doorvorsen.' Dat lijkt me al met al voldoende te zeggen omtrent de gebruikte terminologie en aaneenschakeling van denkbeelden uit spirituele en fantastische tradities. Het is een zweverig, complex, soms ook grappig aandoend geheel waar niet mee te redetwisten valt: als het je niet bevalt heb je natuurlijk gewoon nog niet contact gelegd met het leven in zijn alomvattendheid. Maar ach, tegelijkertijd is het natuurlijk een welbepaald esoterisch, cultureel bepaald, geschiedkundig in te bedden gedachtegoed wat uiterst onbeholpen aandoet. Echt, voor de ridderromans en UFO's kan hetzelfde worden volgehouden - misschien heeft u ook daarbij gewoon nog niet de ridder in uzelf ontdekt of bent u nog altijd de aanwezigheid van het buitenaardse aan het negeren.

Misschien moeten we het allemaal wat losjes opvatten en gewoon kijken naar de onderwijspraktijk die het kan opleveren. In bijvoorbeeld het merk 'Weleda' en de biodynamische landbouw of het door hem gebouwde Goetheaneum is te zien wat een antroposofisch geïnspireerde praktijk kan opleveren, en hetzelfde valt te zeggen voor de vrije scholen. Steiner begreep ook al dat de positieve, nuttige praktijk het enige zou zijn wat zijn opvattingen uiteindelijk ingang zou kunnen doen vinden: *'Eerst wanneer in de anthroposofische kringen overal het inzicht zal zijn doorgedrongen, dat het er op aankomt de geestelijke inhouden op de meest verstrekkende wijze voor alle levensomstandigheden vruchtbaar te maken, en er niet alleen maar over te theoretiseren, dan zal ook de geesteswetenschap een begrijpend gehoor vinden in het leven. Gebeurt dit niet, dan zal men de antroposofie blijven beschouwen als een soort godsdienstige sekte van enkele dweepzieke zonderlingen. Als de geesteswetenschappelijke beweging echer positieve, nuttige prestaties levert, dan zal men op den duur begrip krijgen voor deze richting en ermee instemmen.'* Maar zoals Lievegoed, een fervent aanhanger van Steiner en antroposoof, dit later in Nederland verder oppakte, moet daarbij uiteindelijk ook daadwerkelijk de verantwoordelijkheid worden genomen en mag men daarbij noch Steiner, noch zijn antroposofische methode, als fundamenteel uitgangspunt blijven vasthouden. Met moet aan de slag: *"op basis van inzichten, die je op eigen*

kracht hebt verworven. Die niet alleen in je 'denken' leven, maar ook werkelijk in je 'voelen' en 'willen' realiteit zijn geworden. Je bepaalt zelf je handelen en je weet dat je er zelf ook verantwoordelijk voor bent. Je kunt die verantwoordelijkheid niet meer afschuiven op anderen, op een methode, op Rudolf Steiner, of op wie of wat dan ook." (uit 'Het oog van de naald' (1991)).

Het pleit ervoor om net als de eerst expliciet antroposofische [Vrije Hogeschool](#) afstand te nemen van Steiner en het antroposofische denken. Het is prima mogelijk om heel bewust, aanvoelend en verantwoordelijk in het leven te staan zonder Steiner. Dus we hebben Steiner met al zijn theoretische en spirituele balast helemaal niet nodig. En er zijn tenslotte toch een hoop andere denktradities, die beter in staat zijn een onderwijs te funderen onafhankelijk van staat en bedrijven en voor een sociale gemeenschap en dus met een grote vrijheid omtrent culturele ontwikkeling en combineren van 'hoofd, hart en handen' - als men dat al nodig acht!